

SOSYAL PSİKOLOJİDE CİNSİYET VE SÖZSÜZ İLETİŞİM*

Özet Çev.: Musa Saraç**

Sözel Olmayan Davranış

Kadınların Bu Alandaki Üstün Becerileri Toplumsal Baskıdan mı Kaynaklanıyor ?

Sözel olmayan davranışlar, iletişimin en önemli unsurlarından biridir. İnsanlar duygularının % 90'ını ve onun dışında kalan her türlü bilginin % 65'ini beden dili ile aktarmaktadırlar. Sözsüz iletişimde kadınlarla erkekler arasında farklılıklar olduğu da araştırmalarca ortaya konmuştur.

Genel olarak, cinsiyetler arasında sözsüz iletişim bakımından farklar olduğu kabul edilmekle birlikte bunun nedeni hakkında farklı açıklamalar getirilmektedir. En önemli açıklamalardan birine göre, bu farklılıklar kadının toplumdaki ast olma rolünden kaynaklanmaktadır. Buna göre, kadın erkekten daha zorlu ve güç koşullarla mücadele ettiğinden yaşama ve toplumsal düzene tutunabilmek için diğerlerinin davranışlarını yorumlayacak özel yöntemler geliştirmek durumunda kalmıştır. Başka bir grup araştırmacı ise bu görüşe katılmamakta, ast olma varsayımının basit ve destekleyici deneysel kanıtlardan yoksun olduğunu savunmaktadır.

*M. R. Walsh, (Ed.), *Women, men, & gender: Ongoing debates içinde* (120-131). New York: Yale University Press.

**Ankara Üniversitesi Sosyal Psikoloji Yüksek Lisans Programı

¹LaFrance, M. ve Henley, N. M., (1997). *On oppressing hypotheses: Or, differences in nonverbal sensitivity revisited*. M. R. Walsh, (Ed.), *Women, men, & gender: Ongoing debates içinde* (104-117). New York: Yale University Press.

Aşağıda, sözsüz iletişim becerisindeki kadın üstünlüğünün toplumsal baskıdan kaynaklanıp kaynaklanmadığı sorusunun yanıtı, “Evet” olan ve “Hayır” olan iki yazı ile özetlenmektedir.

Toplumsal Baskı Varsayımı ve Sözsüz İletişim Farklılıkları¹

Sözsüz iletişimin (sözsüz ifade ve davranışların) cinsiyet farklılıkları açısından irdelenmesi konusundaki tartışmalar sürekli olarak gündem oluşturmuştur. Genel anlamda kadınların sözsüz ifade ve davranışları algılama, anlama ve kullanma bakımından daha üstün olduklarını ortaya koyacak bulgular elde edilse de, sorular daha çok kadınlarda böyle bir özelliğin olup olmadığından çok neden ve nasıl oluştuğu üzerinde odaklanmıştır. Bu sorulardan bir tanesi Hall tarafından geliştirilen, “Toplumsal Baskı Varsayımı (Oppressing Hypotheses)” ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu varsayıma göre kadınlar, toplumdaki ast düzeydeki rolleri nedeniyle sözel olmayan ifade ve davranışları algılama, kullanma ve çözme anlamında daha üstün görünmektedirler ve bu tarz yöntemlere daha sık başvurma eğilimindedirler. Bir başka deyişle, görece daha az güce sahip bireyler karşılarındaki bireylerin ifadelerini daha ayrıntılı bir duyarlılık sergileyerek algılayarak, özellikle kendilerine göre daha üstün durumdakileri daha fazla incelemektedirler. Birçok somut araştırma sonucuna ve genellenebilir ölçütlere karşın söz konusu varsayım yeterince deneysel araştırma desteği bulamadığından sıkça eleştirilmiştir. Açıkça ifade etmek gerekirse, kadınların bu alanda neden daha iyi çözümleyiciler olduklarını yanıtlayabilen tek bir gösterge bulunmaktadır: Güç.

Sözsüz İletişimde Cinsiyet Farklılıkları

Özellikle son dönem araştırmaların yoğunlaşması ve geçerli verilerin yaygınlaşması ile kadın ve erkeklerin sözsüz ifade ve davranışlara başvuru

ma eğiliminde farklılıklar olduğu kanısı daha da fazla güç kazanmıştır. Bu göstergeler temel cinsiyet farklılıklarının belirginleştirilmesi anlamında dikkat çekmiştir. Özellikle göz teması konusunda kadınların daha etkili ve yaygın hareket etmeleri onların bağımlılık ve kısıtlanmışlıkları ile ilişkilendirilmektedir. Hemcinsler arasında da daha düşük konumda olanlar gülümseme ve gözlemlene açısından daha etkindir. Ancak genel anlamda, cinsiyetler arasındaki sözsüz iletişimi (ifade ve davranışı) ortaya çıkartan ana neden kişilikten çok güç dengeleri ve statülerle ilişkilendirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, sözsüz iletişimin rolü kişilikten çok kişinin sosyal düzen uyumu ile bağımlı görünmektedir.

Kadınların ve erkeklerin farklı sözsüz ifade ve davranışlar sergiledikleri ve bunun nedeninin sahip oldukları güçle ilgili olduğu varsayımı konusundaki çalışmalar 1970'li yıllarda başlamıştır. Bu çalışmalar günümüzde genişlemiş ve günlük yaşam, ailevi ve yakın ilişkiler konularında eşitsizlikle ilgili diğer araştırma alanlarına yansımıştır. Kadın ve erkeklerin kendilerine özgü beden dilleri ve diğer mikrososyal alandaki çalışmalarda da sözsüz iletişim ve farklılıkları araştırma konusu olmuştur.

Sözsüz ifade ve davranışların açıklanmasında diğer bir konu ve araştırma alanı da hiyerarşi ilişkileri olmuştur. Erkeklerin sosyal alandaki güçleri, medya aracılığıyla sık sık yansıtılmakta ve bu, toplumsal baskının kadın üzerindeki yükünü arttırarak kendine özgü sözsüz ifade sürecini tetiklemektedir. Erkekler sosyal gücü farklı sözsüz iletişim araçları ile kullanmakta ve farklı davranabilmektedir. Yüz mimiklerini ve ifadelerini kadınlara göre daha az kullanan erkekler, çiftler arasındaki ilişkilerde kendisini partnerine göre daha az ifade ettikçe daha çok hoşnut olmaktadır. Ayrıca çekici ve canlı kadınlar erkekler için daha cazip gel-

mektedir. Kadınların erkekler için sözsüz iletişim unsurlarını daha iyi çözebildikleri ve bunun güç dengesi ile ilgili olduğu gerçeği aslında genelle yayılabilir. Kadınlar toplumsal baskıyı daha yoğun hissettiklerinden bu konuda daha başarılı gözükmektedir. Bu konudaki en büyük eleştiri, konunun sağlam deneysel desteklere dayanmaması ve kadınlardaki bu gücün asıl sözsüz ifadeleri anlama ve kullanma duyarlılığı üzerine yoğunlaşmıştır. Yeterince görgül araştırma ve kayıt bulunmasa da psikolojideki güç ve baskı konulu çalışmalar da cinsiyetler arası sözsüz iletişim farklılıklarını desteklemektedir. Sonuç olarak, cinsiyetler arasındaki farklılıkların bir başka ayağını oluşturmakla birlikte, "konuşmadan anlaşma" olarak adlandırılan bu süreç oldukça ilgi çekicidir.

Cinsiyet farklılıklarının beden dilini çözümlemede kullandığı özellikler genelde Sözsüz Duyarlılık Profil Ölçeği (PONS) ortaya konarak (Rosenthal, 1979) incelenmiştir. Bu anlamda temelinde bireyin diğerlerinin yüz, beden ve sesi ile ortaya koyabileceği davranışları çözümleme (okuma) yeteneğinin ölçülmesinin yattığı 10.000 kadar denekle yapılan deneylerde oldukça tutarlı sonuçlara ulaşılmıştır. PONS'ta kadınlar, erkekler için daha üstün tanımlamalar yapmışlardır. Hall'ın kendisinin düzenlediği 75 kadar çalışmada da kadınlar % 68 gibi bir üstünlük sağlamışlardır. Özetle, cinsiyet ayrımı yapmaksızın gerçekleştirilen çalışmalar dışarı bırakıldığında genel olarak kadınlarda % 81 gibi bir üstünlük ortaya çıkmıştır. Bu aşamada ortaya koyulan asıl soru ise bu üstünlüğün nedeninin ne olabileceğidir.

Güç ve Sözsüz İfadeler

Belirtildiği üzere sözsüz iletişimin cinsiyet görünüşü farklı şekillerde yansıyabilmektedir. Kadınların sözsüz ifade sergileme tarzı, düzeyi ve

nedeni, güç ve toplumsal baskı ile yakından ilgilidir. Güçlü bir statü, özel ya da toplumsal bir düzeyde olsun bireyin kendisini ifade biçimini etkilemektedir. Buna bağlı olarak sözsüz iletişim dilinde, güç belirginliği ve düzeyi her zaman farklı türdeki sözsüz ifade ve davranışlarla açığa vurulmaktadır. Ellyson ve arkadaşları yaptıkları bir çalışmada, üst düzey sosyal statüdeki insanların daha düşük düzeydekilerle konuşurken gözlerine daha çok baktıklarını, dinlerken ise daha az baktıklarını gözlemlemişlerdir. Güç dengesinin üstünlüğü, eşit durumlarda bireyler arası sözsüz ifadelerin farklılığını belirler. Bu farklılıklara güç dengesi ile birlikte eşlik eden başka bir etmen de psikolojik durum ve tutumlardır. Bu durum ve tutumlara etki eden çözümleyebilme, iletebilme, boyun eğme ve duyarlılık gibi temel güçler vardır. Durumun cinsiyet kökenli açıklamalarının da olması söz konusu ölçütleri farklı durumlar için de geçerli kılabilmektedir.

Çözümleme Yeteneği ve “Baskı Varsayımı”

Daha önce sözü geçen tüm sözsüz iletişim kurma konuları görgül ve deneysel araştırmalar açısından dikkat çekmiş olsa da kadınların toplumsal baskıdan dolayı daha duyarlı oldukları hususu hep muhalefet bulmuştur. Ancak özellikle psikolojide toplumsal baskı konusunun geçerlilik kazanması ve bunların temel bir yöntem dayandırılması baskı varsayımı desteklemektedir. Hall’ın (1978, 1981, 1985, 1986) “Baskı Varsayımı” birçok nedenle öne çıkmış, daha sonra birçok başka araştırmacı da aynı varsayım çevresinde araştırma yapmış ve onu desteklemiştir. Kadının toplumdaki rolünün ast düzeyde olduğunu vurgulamaya çalışan birçok farklı alan bulunmuş ve bu durum sürekli olarak edebiyat, hukuk, günlük yaşam, siyaset gibi ortamlarda anlatılmaya çalışılmıştır. Hall, buradan yola çıkarak sözsüz ifade ve davranıştaki kadın duyarlılığı ve üstünlüğünün

“Toplumsal Baskı” kuramından kaynaklanabileceğini ortaya atmıştır. Zaman zaman “Baskı kuramı” tanımı farklı anlamlarda da kullanıldığından akıl karıştırmış ve onun yerine “Boyun eğme/Ast olma varsayımı (subordination hypotheses)” tercih edilmiştir.

Ayrıca, “Ast Olma/Boyun Eğme” kavramının cinsiyet farklılığını güçlü olmakla tanımlaması ve astlığın sosyal güç, sosyal statü ya da kısıtlı kişiler arası hakimiyetle ölçülebilmesi konuya farklı boyutlar kazandırmaktadır. Hall bununla birlikte, kadınların baskı altında olmalarından dolayı sözsüz ifadeleri çözüme ve kullanmada üstün olduklarını vurgularken onların ast olma statülerini doğrudan ortaya koyan görüşü reddetmiştir. Yani doğrudan bir toplum baskısı yerine toplumun biçtiği rol ve davranışların baskısını öne Ast olma açıklaması kısmen cinsiyet rolleri beklentileri ve toplumsal cinsiyeti de değerlendirmeye almaktadır. Ataerkil toplumlar erkek hakimiyetini üstün kılan cinsiyet rollerini koyma, geliştirme ve koruma alışkanlıklarını sürekli ön planda tutmuşlardır. Üstelik bu tür toplumlar cinsiyet rollerini toplumun din, medya, eğitim, toplum hizmetleri ve adli birçok birimine işlemektedirler. Bu durum Hall’ın kuramını destekler niteliktedir.

Ast Olma Varsayımı

Hall ve Halberstadt’ın daha alt düzey statü ve baskı altında bulunan bireylerin davranış ve tavırlara daha duyarlı olduklarını savunan varsayıma yönelik birçok ayrıntılı çalışmaları olmuştur. Bu çalışmalardan biri kadın adaylarla yürütülmüş ve iki aşamalı olmuştur. İlk aşamada çözümleme ve anlama yeteneği ikinci aşamada ise baskı düzeylerine göre farklılıklar ölçümlenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda, toplum ne kadar gelenekçi olursa, kadınlar o kadar uzman çözümleyici olarak tahmin edilmiştir. Burada gelenekçilik daha

çok baskıyı tetikleyen bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Tutumları, toplumsal baskının ölçütü olarak kabul eden Hall ve Halberstadt, yaptıkları ilk çalışmada eşitlikçi bakış açısına sahip kadınların daha iyi sözsüz ifade çözücü olduklarını saptamışlar ve bu da savundukları varsayımın tersini yansıtmıştır. Burada söz konusu çalışmalarda fark ve çelişki yaratan konu, çözümlenen kişinin cinsiyeti ile ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, erkek ve kadına karşı sergilenen tutum ve davranışlar, sözsüz ifadeleri anlamada ve çözmede farklı sonuçlar vermiştir. Özellikle geleneksel yaşam koşullarında yaşayan evli kadınların erkekleri daha iyi çözebildiği bildirilmiştir. Yani sonuçta, ast olma varsayımını destekleyen göstergeler özellikle geleneksel evlilikle yaşamını sürdüren kadınlarda ortaya çıkmıştır. Sözsüz iletişimi kullanma ve ifade çözme yeteneği konusunda ise varsayımdan çok, belirginlik-çarpıcılık konusu desteklenmiştir. Buna göre kadınlar, cinsiyet ayrımı olmaksızın kendilerine ilginç, çarpıcı, belirgin olanı daha iyi algılama ve çözme yeteneğine sahiptir. Bu durumda geleneksel şekilde yaşayan kadınlar erkekleri, geleneksel ölçütlerin dışında yaşayan kadınlar hemcinslerini daha iyi çözebilmektedir. Bu saptamalar boyun eğme varsayımını desteklemekle birlikte, “çarpıcılık” kavramı çevresindeki sözsüz ifade ve davranışı kullanma-anlama sürecine girmektedir.

Ne yazık ki, Hall ve Halberstadt’ın çalışmaları bilim çevrelerinde kullanılan PONS yönteminin yapay bulunması ve ölçüm alma aralığının hatalı kullanıldığı eleştirileri ile çok fazla ön plana çıkartılamamıştır. Irk, sosyal statüler, yaş ve eğitim durumunun sözsüz ifadeleri ve davranışları çözümlenme ve kullanma anlamında boyun eğme varsayımı ile yakından ilgisi bulunmaktadır.

Sözsüz Duyarlılığa İlişkin Açıklamalar

Hall’a (1978) göre, cinsiyet rollerinin sosyalleşme süreci, kadınların maruz kaldıkları (toplumsal) baskı, ve evrimsel süreçle gelişen genetik aktarımlar, onların sözsüz ifade ve davranışlara karşı daha duyarlı olmalarına neden olabilmektedir. Bununla birlikte cinsiyete dayalı rollerin benlik kavramındaki durumları, kadınlık empatisinin ağırlığı, kadın rolünün sözsüz ifadeler üzerindeki dikkat ve beceri yoğunluğu, kadınların nezaket ve görgü gibi soyut kurallara yatkınlığı ve bunun sözsüz iletişimdeki payı, kadınların baskı ve boyun eğmeye uyum sağlamaları ve güçlü olanın tutumlarına karşı duyarlılıklarının artması ve erkeklerin daha çok sözsüz iletişim unsuru ve bilgisi tetikleyen beyin yapısı da kadının sözsüz ifadelerle karşı duyarlılığını, dikkatini ve alışkanlıklarını güçlendiren unsurlardır. Burada asıl olarak anlaşılmaya çalışılan konu, neden bazı davranışların erkeklere ve kadınlara özel olarak atfedildiğidir.

Sonuç

İletişim cinsiyetler arasındaki en karmaşık süreçlerden biri olmakla birlikte sözsüz ifadeler bunu açıkça desteklemektedir. Sözsüz iletişim her ne kadar farklı ve bilinçsizce gelişse de sonuçları aşikar ve somuttur. Birçok mesajı taşıyor ve eylemi destekler, bunun yanında kadın ve erkeğe ilişkin güç unsurlarının farklılıklarını destekler. Araştırmalar baskı varsayımını pek fazla desteklemeyen bulgular ortaya koysa da, ast olma (boyun eğme) varsayımını açıkça destekler nitelikte görünmektedir. Bu varsayımda sonuç olarak kadınların daha usta çözümleyiciler olarak öne çıktığı belirlenmekte ve toplumsal baskı ve statülerin buna hizmet ettiği söylenmektedir. Zaten psikolojide genel anlamda güç ve statü konusu aynı sonuçları vermektedir. Sosyalleşme, her alanda olduğu gibi bu konuda da toplum değerleri, inançlar, davranışlar ve gücün temel belirleyicisidir.

Boyun Eğme ve Sözsüz Duyarlılık: Destek Arayan Bir Varsayım²

Yirmi yıl kadar önce başlayan çalışmalar, sözsüz iletişimin cinsiyet (ve ırk ile sınıf) temelinde güçle orantılı olarak farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Özellikle kadınların kendilerine has iletişim tarzlarının toplumdaki astlık rolünden kaynaklanan durum ve koşullarla ortaya çıktığı ve bunun varlıklarını sürdürmek için oluşturdukları bir özel yöntem olduğu sürekli tartışılmıştır.

Daha güçlü konuma sahip insanların sözlü ifadelerine daha çok başvurduğu ve ast statüsündekilerin tersine konuşurken karşısındaki insanların yüzüne daha fazla baktığı görülmüştür. Ancak, bu noktada cinsiyet farklılıkları ve konunun kuramsal ve deneysel ortamlardaki uygulamaları üzerine bazı belirgin karşıtlıklar ortaya çıkmıştır. Bu yazı boyun eğme varsayımını cinsiyetler arası farklılıkların sözsüz iletişim unsurlarına karşı duyarlılığı temelinde ele almıştır. Birçok farklı araştırma sonucu kadınların sözsüz iletişim işaretlerini erkeklere göre daha iyi algıladıklarını göstermiştir. Savunulan varsayımına göre kadınların bu üstünlüğü toplumsal baskı ve ast olma statüleri ile açıklanmıştır. Bununla birlikte savunulan diğer neden ve tezlere dayanılarak cinsiyet etkeninden bağımsız olarak da baskı hisseden insanların genel anlamda sözsüz ifadelerine karşı daha duyarlı oldukları söylenmektedir.

Genel anlamda şöyle bir bakıldığında, kadınların sözsüz iletişim alanında daha üstün özelliklere ve kendilerine özgü tarzlara sahip olduğu gerçeği öne çıksa da, olayın bir başka boyutunda da aslında yalnızca kadınların değil, erkeklerin de zorlu koşullarda (statü ve baskı) yaşadıkları söylenebi-

²Hall, J. A. ve Halberstadt, A. G. (1997). *Subordination and nonverbal sensitivity: A hypotheses in search of support*. M. R. Walsh, (Ed.), *Women, men, & gender: Ongoing debates içinde* (120-131). New York: Yale University Press.

li. Nasıl ki, sekreterler ve ev hanımları baskı ve zorluk yaşıyorsa, polis, asker gibi erkek egemen konumlarda da zorlu durumlar yaşanmaktadır.

Bu gibi durumlarda insanların beceri, yetenek ve ortama uyumları onları rahatlık veya zorluklara sokacaktır. Kişiler arası karar verme, idare ve sevk yetenekleri durumla bağlantılı olarak geliştiğinden bu gibi durumlar hassasiyetlerin (sözsüz ifade ve davranış) oldukça ön planda olduğu süreçlerdir. İşte bu nedenlerle, durumları daha ast düzeyde olan insanların duyarlı oldukları gerçeği boyun eğme varsayımı ile çelişmektedir. Yani cinsiyetten çok, kişiler arası duyarlılık söz konusudur denebilir.

Bu yazıda boyun eğme varsayımının henüz uygulanmadığı, geliştirilmeye ve araştırılmaya olduğu ana görüşü çerçevesinde literatürden örnekler verilmektedir.

Deneysel Kayıtlar

Birçok çalışma boyun eğmeyi (subordination) bir kişilik özelliği olarak tanımlamıştır. Bu anlamda boyun eğme, düşük statü, etkisiz kalma ya da diğer insanlardan daha zayıf olmakla ilişkilendirilmiştir. Birçok çalışmada sözsüz ifade duyarlılığı bir kişilik özelliği kapsamında değerlendirilmiştir. Sözsüz İfade Duyarlılık Profili (PONS) testi sözsüz ifade ve davranışa verilen tepkileri ölçmekte kullanılan temel ölçeklerden biri olmuştur. Çalışmalar sırasında kişilik özellikleri dikkate alınarak düşük statülü ya da boyun eğen insanların sözsüz ifadeleri algılama durumundaki yetenek ya da karakter özelliklerini kullanma durumları incelenmiştir. Asıl soru ise ast statüde bulunan bir kişinin kendisinden daha üst statüde bulunan kişinin sözsüz iletişimini çözümlemede daha iyi olup olmadığıdır. Bugüne kadar bu konuda çok fazla araştırma yapılmadığından konu tam olarak ortaya konamamıştır.

Kişilik Özelliği (Trait) Yaklaşımı

Konu kapsamında yapılan çalışmalar boyun eğme ve baskınlık ölçütlerini kişilik ölçümü ve sözsüz ifade çözümü ikilemi içerisinde ele almıştır. Bu alandaki araştırma sonuçları boyun eğme varsayımının tersine baskın insanların daha iyi çözümleyici olduklarını ortaya koymaktadır. Baskın durumdaki kadınların daha üstün olarak ortaya çıktığı çalışmada, sosyoekonomik üstünlük çözümleyicilikle sonuçlar vermiştir ve boyun eğme varsayımını haksız çıkartmıştır. Çalışmalarda baskın kavramı da dikkat çekmiştir çünkü cinsiyet rolleri açısından baskın olan bir kadın aynı zamanda geleneksel evlilik yaşamını tercih etmiş olabilir ve bu da sonuçları farklı etkiler. Yani ilişkinin seyri sözsüz iletişim ile ilgili tutumları yakından etkilemektedir. Bu konudaki araştırmaların birçoğu genelde üniversite insan kaynaklarından (evli-bekar) yararlanmıştır. Farklı sonuçlar çıksa da genel anlamda geleneksel kadınların daha iyi çözümleyici olduğu görüşü bu kez belirlemiştir. Boyun eğmeyi kadınların gelir düzeyini dikkate alarak ölçümlemede boyun eğme varsayımı eksik kalmıştır. Bir başka çalışmada ise (Hall, Halberstad & O'Brien, 1996) liderlik deneyimi, sosyoekonomik statünün bireysel değerlendirilmesi, baskınlık, statü durumu gibi ölçütler birleştirilerek ele alınmıştır. Bu çalışmaya hem erkek hem de kadınlara ait sözsüz ifade ve davranışlar konu olmuş ve PONS'a, video kaydı izleme ve habersizken yapılan denek kayıtları çözme testleri (CARAT) dahil edilmiştir.

Sonuçlar boyun eğme varsayımını kısmen desteklemiştir. Yalnızca iki korelasyon boyun eğme varsayımını haklı çıkartmış, baskın olma PONS sonuçlarını yükseltmiştir. Yine meta-analiz sonuçları da destekleyici nitelikte olmamıştır. Özetle, düşük cinsiyet rolü değer ve deneyimleri olan kadınların erkeklerin sözsüz ifade ipuçlarına kar-

şı özellikle daha duyarlı oldukları söylenemez. Bu da kişilik özelliği yaklaşımının boyun eğme varsayımını pek desteklemediği sonucunu vermektedir. Kişilik özelliği olarak itaatkar olan insanların daha iyi çözümleyiciler oldukları savunulamaz.

Durumsal Yaklaşım

Boyun eğme varsayımının sınanmasında karmaşık test yaparak sözsüz iletişim ipuçlarını anlamaya yönelik çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Öğrenci-öğretmen, işçi-amir gibi çiftleri karşılıklı olarak birbirlerini çözümlemeye yönlendiren araştırmaların sayısı son zamanlarda artış göstermiştir. Çalışma ast olanın karşısındakini daha dikkatli incelediği ve daha iyi çözümleyici olduğu görüşünü desteklemiştir. Ancak ortaya konulan bir gerçek ast olanların daha yüksek motivasyon gösterdiği ve üst olanların da daha açık ve net ipuçları gönderdikleri ile ilgilidir. Bu anlamda bir patronun bir işçisine özellikle iletmek istediği bir mesajı isteyerek, ifade ve davranışa dönüştürmesi işçinin bir özelliğinden kaynaklanmayabilir. Boyun eğme varsayımı bu noktaya kadar çok fazla destek görmese de belirli ölçüt ve tanımlamalar varlığını kabullenmeyi gerektiriyor.

Kuramsal Gelişim

Güç ve güce bağlı kavramlar kuram çerçevesinde pek netleştirilememiştir. Bu da amaç ve varsayımın geçerliliğini zorlamaktadır. Boyun eğme varsayımı güç, statü, baskınlık ve baskı terimleri ile ilgili oldukça yaygın kullanımları kapsamaktadır. Burada güç çoğunlukla baskınlık ve statü ile değişmeli olarak kullanıldığından ve gücün eksikliğinde de zaman zaman boyun eğme ve baskı kullanıldığından literatürü karıştıran durumlar olmuştur. Bu nedenle durumun netleştirilmesi ve hangisinin "boyun eğme" varsayımı ile daha ilgili olduğunun saptanması gerekmektedir. Terminoloji konusu bilimde her zaman tartışmalar ya-

ratmıştır. Burada güç ve baskı terimlerini kısıtlamaktan çok temelde 3 farklı boyutu ile ele almak esas olmuştur. İlk boyut olan gelişim boyutu gücün dinamik ve etkileşimsel olmakla ilgili durağanlık ve karşıtlığını ele almaktadır. Güç durağan olduğunda baskınlık ve boyun eğme terimleri bireyin değişmezliğini ve sürekliliğini tanımlar. Bu durum en azından belirli bir süre için olabilir (Baskın patron, itaat eden sekreter). Dinamik ve değişken güçte ise durumdan duruma ve anlık değişimler vardır (Müdür ve Uzman kadroda bazen müdür bazen uzmanlar baskındır).

Çalışma kapsamındaki tüm araştırmalar gücü sabit ve sürekli ele almıştır. Eğer varsayım sabit tipteki bir beceri ile kanıt peşinde koşup sabit ölçütleri kullanıyorsa, zaten açıkları var demektir. Güç etkileşimsel bir kavram olarak incelendiğinde ise daha ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Burada taraflar duruma göre hareket ettiğinden yetenek karşılıklı olarak gelişmektedir. Dinamik güçte koşullar değişkendir ve bu gibi durumlarda katılımcıların kendilerini güç anlamında betimlemeleri esastır. Bununla birlikte güç ve duyarlılık bağlantılı ve güç dinamik ise bu ikisi birlikte değerlendirilmelidir.

İkinci boyut olan yer, gücün yerini belirler yani, bireylerde mi yoksa ilişkinin içerisinde mi olduğunu saptar. Araştırmacılara göre bireydeki dinamik güç bir kişilik özelliğidir. Varolan araştırmalar gücün insanın içinde ve görece değişmez olduğunu varsaymaktadır. Gücü ilişkide görenler ise durumsal açıklamalar getirmektedir. Örneğin, ordu ve endüstride sabit güç ilişkileri vardır. Bu durumda düşük düzeyde olanın duyarlılığı daha fazladır.

Üçüncü boyut olan gücün niteliği ise onun demokratik ve işbirliği karşısındaki zorlayıcılığını göstermektedir. Konu kapsamında güç dengeleri-

nin kimde olduğu ve nasıl hareket ettiği psikolojinin en çok araştırılan konularından birisi olmuştur. Baskıcı güç ve işbirlikçi güç kavramlarının boyun eğme varsayımı ile bağlantısı düşünüldüğünde örnek olarak patron sekreter ilişkisi ele alınabilir, burada normalde güç patrondadır, ancak zaman zaman sekreterin de güçlü olma durumu olabilir. Ancak, görünen o ki, varsayım yalnızca baskın olan güce hitap ediyor ve çalışmalar da bu yöndedir. Ayrıca kadınlar güç kavramını daha işbirlikçi düzeyde kullanmaktadır. Eğer kadınların güç konusundaki amaçları farklı olsaydı bu kapsamdaki sözsüz iletişim boyun eğme ve baskıdan daha farklı şekilde ortaya çıkardı. Bazı durumlarda da güç erkekte olmasına karşın yönlendirici olan kadındır (Evliliklerde ev içine hakim, evi toparlayıp döndüren vs.). Toplumsal anlamda da kadınlar gücü daha çok sosyal ilişkilerin yürütülmesi için kullanma beklentisi ile kabul görmektedirler ve sosyo-duygusal olarak da daha baskındırlar. Erkekler ise araçsal anlamdaki güç unsurlarını ellerinde tutarlar. Yani toplumda kadınlara bir anlamda belirgin bir güç teslim edilmeme eğilimi görülmektedir. Bu da bir tür baskı motifidir. Ama diğer tarafta kadınlar mikro sosyal ortamlarda da müthiş bir sosyal güç sahibidirlar. Ayrıca kadın yöneticilerin başta olduğu durumlarda istisnalar yaşanmaktadır.

Zamana ilişkin etken ve ilişkiler sözsüz ifade ve davranışların belirlenmesinde son derece önem taşımaktadır. Bu nedenle sınırlı laboratuvar ortamlarında yapılan deneyler sürekli eleştirilmiştir. Bireye ait özellikler ve tarihi-kültürel gelişim, baskın olma ve sözsüz iletişimin işlevselliği anlamında son derece etkili görünmektedir. Bireylerin ilişkileri sırasındaki bilişsel talepleri de sözsüz ifade kullanımı ve çözümünde etken olabilir. Dikkat ise ast olanın almak istediği mesajları ve ifade çözümlerini belirlemede esastır. Ast durumda

olanlar üçüncü şahıs olarak gözlemci durumundayken daha doğru gözlemler yapabilmektedir. Çıkarlar ve taleplerde ast olanın duyarlılığını farklı ve daha duyarlı düzeylere çıkartmaktadır.

Boyun Eğme Varsayımında Kullanılan Psikolojik Unsurlar

Araştırmalarda “Duyarlılık” terimi farklı anlamlarda kullanıldığından kuramın sabitlenmesi için bir takım açık ifadelere gereksinim vardır. Kavramsal duyarlılık özellikle aranan ipuçları ile ilgilidir ve aşırı duyarlılık zaman zaman yanlış anlamlara neden olabilir. Doğru değerlendirme ise karmaşık bir süreçtir. Çalışmaların tamamında

kesin sonuçlar çıkartma isteği ve söz konusu ipuçlarının türlerinin fazlalığı çalışmanın sınırlılıkları olarak göze çarpmıştır. Bunların hangilerinin ast olanların dikkatini ve hedefini oluşturduğu bilinmiyor elbette. Duyarlılığın ölçüsü ve durumsal önselliği büyük bir belirleyicidir. Sözsüz iletişim becerisi zamanla gelişen bir durumdur. Boyun eğenler aslında üstün olanlara ezilmemek için bu özelliklerini geliştirirler. Kuramı destekleyen kişisel özelliklere dayalı tez ast olma varsayımını en çok destekleyen unsur olmuştur. Sonuçta konu kapsamında daha alınması gereken oldukça yol vardır, ve kadın erkek sözsüz ifade tarzında oldukça benzerdir.